

Robiyabonu TULYAGANOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti
E-mail: robiya6770@gmail.com

O'zMU dotsenti N.Mullaboyeva taqrizi asosida

AYOLLARDAGI TANA VA MEN OBRAZINING OILA-NIKOH MUNOSABATLARIGA TA'SIRI

Аннотация

Mazkur maqolada ayollarda tana va men obrazining oila-nikoh munosabatlariga ta'sirining rus olimlari talqinida tahliliy bayon etiladi. Unda ayollarda jismoniy men obrazi va Men konsepsiyasi masalalariga urg'u berildi. Tana obrazi shaxsning Men konsepsiyasi tarkibida muhim rol o'ynashi ko'rsatib berildi. Ayollardagi tana obrazi jismoniy obraz sifatida Men konsepsiyasi shaxsiy hamda ijtimoiy hayot sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ochib berildi.

Kalit so'zlar: ayollar, tana obrazi, Men konsepsiyasi, oila-nikoh, ta'sir, jismoniy tana obrazi, biologik ko'rinish, ideal men, nikoh munosabatlari, psixologik ta'sir.

ВЛИЯНИЕ ОБРАЗА ТЕЛА И Я-ОБРАЗА У ЖЕНЩИН НА СЕМЕЙНО-БРАЧНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Аннотация

В данной статье представлен аналитический обзор влияния образа тела и Я-образа у женщин на семейно-брачные отношения в интерпретации российских ученых. Особое внимание уделено вопросам физического Я-образа и Я-концепции у женщин. Показано, что образ тела играет важную роль в структуре Я-концепции личности. Раскрыто, что образ тела у женщин как физический компонент Я-концепции оказывает прямое влияние на качество личной и социальной жизни.

Ключевые слова: женщины, образ тела, Я-концепция, семья и брак, влияние, физический образ тела, биологический облик, идеальное Я, супружеские отношения, психологическое влияние.

THE INFLUENCE OF BODY IMAGE AND SELF-IMAGE IN WOMEN ON MARITAL AND FAMILY RELATIONSHIPS

Annotation

This article provides an analytical overview of the influence of body image and self-image in women on marital and family relationships as interpreted by Russian scholars. Special attention is given to the issues of physical self-image and self-concept in women. It is demonstrated that body image plays an essential role within the structure of self-concept. The study reveals that women's body image, as a physical component of the self-concept, has a direct impact on the quality of personal and social life.

Key words: women, body image, self-concept, family and marriage, influence, physical body image, biological appearance, ideal self, marital relationships, psychological impact.

Kirish. Zamonaviy psixologiyada bugungi kunda shaxsning o'z-o'zini idrok qilishi, o'z-o'ziga munosabati, tana bilan bog'liq idrok kabi muammolar dolzarb va o'rganilishi jihatida ijtimoiy psixologiyaning asosiy muammolaridan biri hisoblanadi. Bu tadqiqot yo'nalishi ayollardagi tana obrazining Men obrazi bilan o'zaro aloqadorligi hamda bu obrazlarga oila-nikoh munosabatlarining ta'sirini ko'rib chiqadi. Tana obrazi shaxsning o'z-o'zini qabullashi doirasida muhim hisoblangani bois biz tadqiqotda tana va men obrazi masalalarini rus olimlari ilmiy izlanishlarida ko'rib chiqamiz. Ayollardagi tana obrazining ijobiy idrok qilinishi oilaviy muammolarning kamayishi va ayollardagi o'z-o'ziga munosabat talqinini yaxshilashga yordam beradi.

Bugungi kunda jamiyatda ayollarda shakllanib qolgan stereotiplar va ideal tana obrazi o'z-o'ziga bo'lgan munosabatning salbiy shakllanishiga olib kelmoqda. O'z-o'ziga bo'lgan munosabatning ijobiyligi

ayollardagi tana obrazining sog'lom shakllanishiga va buning natijasida o'z-o'ziga bo'lgan munosabatning oshishida muhim omil bo'lib hizmat qiladi. Fikrimizcha, tana obrazi tushunchasi shaxsning o'ziga bo'lgan munosabatni, o'ziga bo'lgan ishonch sifatida umumiy munosabatda asosiy o'rinni egallaydi. Bu borada salbiy fikrning shakllanishi ijtimoiy va oilaviy munosabatlarga ham bevosita ta'sir qiladi.

Oila-nikoh munosabatlarida qadriyatlar tizimida tana obrazining ahamiyati ko'pincha ikkilamchi masalaga aylanib qoladi. Aslini olganda, tana obraziga bo'lgan shaxsiy qoniqish darajasi oila-nikoh munosabatlarida hissiy yaqinlik, o'zaro hurmat, jinsiy qoniqish va oila mustahkamligida muhim omillardan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tana obrazini o'rganishda jismoniy Men va Men konsepsiyasini o'zaro bog'liqligini rus olimlari adabiyotlarida, ilmiy izlanishlarida ko'rib chiqamiz. Tana obrazi shaxsning

Men konsepsiyasi tarkibida muhim rol egallaydi va bu obraz shaxsiy hamda ijtimoiy hayot sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayollarda o'z tanasini qanday qabul qilishi nikohdagi qoniqish, oila barqarorligi va hissiy yaqinlik darajalariga sezilarli ta'sir qiladi. Bunda biz ko'rib chiqqan alohida e'tiborga loyiq joyi shundaki, tana obrazi faqat biologik yoki tashqi ko'rinish emas, balki u tanani anglash, tanani qabullash kabi kognitiv sohaning, hamda tananing sog'lomlik darajasi bilan bog'liq salomatlik darajasi bilan bog'liqligini aytishimiz mumkin. Men konsepsiyasiga ko'ra biz tanani o'zini qabullash bilan birgalikda bog'liq ravishda o'rganamiz.

Ushbu maqolada biz nazariy tahlilni amalga oshirgan holda, asosiy e'tiborni Gavrilenko A.A. tomonidan ishlab chiqilgan tana obrazi strukturasiga qaratamiz. Adabiyotlarni tahlili natijasida biz tana obrazi quyidagi komponentlarga bo'lib chiqishimiz mumkin:

Kognitiv komponent: shaxsning o'z tanasiga oid bilimlari, tanani idrok qilishi.

Affektiv komponent: tanaga nisbatan hissiy munosabat va qoniqish darajasi.

Xulqiy komponent: tashqi ko'rinishni o'zgartirishga qaratilgan harakatlar (parhez, sport, kosmetik amaliyotlar va boshqalar).

Tadqiqotchilar o'z ilmiy izlanishlarida turli xil "Men" obrazlarini ajratib, ularga o'z ilmiy talqinlarini berib o'tishgan. "Men" obrazlarini talqinida real, ko'zgudagi, ideal men kabi turlarga V.V.Sizikova, V.V.Stolin, N.Tolstix kabi rus olimlari tasniflashgan. A.N.Doroje bo'yicha esa tana obrazi atamasi "tana sxemasi" atamasi bilan talqin qilingan. Bu kabi talqinlarning har biri o'z navbatida quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

"Men-real" o'z tana obrazining real ko'rinishi va uning o'zini qabullash bilan bog'liqligida ko'rinadi;

"Men-ideal" ko'pincha ijtimoiy, jinsiy, yosh, etnik, kabi ijtimoiy o'ziga xos rollar orqali tana obrazini solishtirganda yuzaga keladi.

"Men-ko'zgu" bu esa tananing obyektiv jihatdan baholanishi, o'zini qabul qilishning munosabati bo'lishi mumkin.

Mana shu kabi kesmalarning har birini sharhlaganda ular o'z ichiga jismoniy Men, ijtimoiy Men, aqliy Men, hissiy Men kabi jihatlarni bildiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu konsepsiyalar o'z navbatida bir biri bilan alohida ekanini ta'kidlab o'tamiz. Insonning o'zini o'zi anglashi va jamiyatda o'zini o'zi belgilashiga uning tashqi qiyofasi ham uzviy bog'liq ekanini aytib o'tish mumkin. Bu tadqiqotlarda ayollik va o'z-o'ziga ishonch kategoriyalari subyektiv ahamiyat kasb etadi. Bu komponentlarni I.S.Kon tana obrazini qabul qilish yosh tafovutlariga bog'laydi. O'smirlik davrida ko'pincha nisbiy tomondan tanani, tashqi ko'rinishni baholash ma'lum me'zonlarga ko'ra har doim ham aniq bo'lmagan xususiyatlar, hatti-harakatlar, qobiliyatlar realistic bo'ladi. O'smirlik va o'spirinlik davrida o'z tanasiga bo'lgan e'tibor sezilarli kuchayishi kuzatiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Men konsepsiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida tana Men

obrazini tasavvur qilish subyektning o'z-o'zini idrok qilishidagi ajralmas qismiga aylanadi. Bu huddi shaxsning ichki va tashqi xususiyatlari birligida idrok etilishi natijisida shakllanadi deb ta'kidlaydi V.P.Zinchenko. Tanadagi "Men" obrazi "Men" konsepsiyasining kognitiv tarkibiy qismi bo'lib, o'zining tashqi ko'rinishiga, shu jumladan tananing og'irligi, shakllari, nisbatlarining xususiyatlariga nisbatan munosabat sifatida namoyon bo'ladi. Tana "Men" obrazining adekvatlik darajasi "Men" konsepsiyasining emotsional (o'z-o'zini baholash) va xulq-atvor (shaxsning o'z-o'zini tasdiqlash strategiyasi) komponentlarini o'rganishda aniqlanadi. O'z "tana Men" obrazi haqidagi tasavvurlarning shakllanishi bilan birga kechadigan eng yaqqol fenomenlardan biri tashqi ko'rinishning o'z-o'zini baholashi va uning refleksiya jarayonini faollashtiradigan boshqa baholarga mos kelishidir. Ekzistensial xususiyat kasb etayotgan muhim muammolardan biri – bu baholash obrazlarining boshqalar ko'rayotgan narsalar bilan inson aslida nimani his qilayotgani va u kim ekanligi o'rtasidagi nomuvofiqlik muammosidir. Mazkur nomuvofiqlik tashqi va ichki aloqalar tabiati, baholar va o'z-o'zini baholashning shakllanishiga asos bo'luvchi mexanizm tabiati tufayli yuzaga kelgan (V.V.Stolin, 1983).

Aksariyat tadqiqotchilar aynan har bir muayyan jamiyat madaniyati jismoniy jozibadorlikning ma'lum bir etalonini tarqatadi degan yakdil fikrni bildiradilar. M.V.Boloxova, I.S.Kon, V.A.Labunskaya kabi mualliflar ta'kidlaydiki: "Vizual madaniyat olamida tashqi qiyofaning shakllanishiga ta'sir etuvchi o'zga begona nigoh" pozitsiyasini turli ommaviy axborot vositalari amalga oshiradi. Ular tashqi qiyofa turlarini tashqi tana qiyofasini shakllantirishida va turmush tarsi parametrlarini, tegishli munosabatlar, holatlar, tasavvurlarni belgilaydi.

Yana bir muallif tadqiqotchilardan biri bo'lgan V.A.Labunskaya shaxsning tashqi ko'rinishi va tana Men obrazi orqali ifodalanishi va o'zini tasdiqlashi muammosiga murojaat qilish munosabati bilan ushbu yo'nalishni o'rganishga qiziqish ortib bormoqda, uning predmet maydoni kross-madaniy va gender tadqiqotlari ma'lumotlari ta'sirida shakllanadi. Bunda insonning status-rolli xulq-atvori, uning jinsiy rollarining tashqi atributlari, feminlik-muskulinlikning psixologik va ijtimoiy-psixologik xususiyatlari qayd etiladi.

Bundan tashqari ko'pgina mualliflar "go'zallik", "jismoniy barkamollik", "tashqi jozibadorlik", "jinsiylik", "jismoniylik" kabi tushunchalarning o'zi asosan erkaklar bilan emas, aksincha ayollar bilan bog'liq ekanligiga e'tibor qaratadilar. O.A.Voronina fikricha an'anaviy ijtimoiy-madaniy muhitda ayol shaxsiyatining tuzilishida tana Menining obrazi ko'proq ahamiyatga ega, chunki ayol uning tanasi va tana tajribasi (jinsiylikning rivojlanishi, homiladorlik va bola tug'lishi) orqali ifodalanadi. Jismoniy jozibadorlikning zamonaviy etalonini yaratishda bu uyidagicha ifodalanadi: meyoriy obraz asosida "ayol" va "tana" konstruksiyalari o'rtasidagi assotsiativ aloqa haqidagi tarixiy an'anaviy tasavvur yotadi. Buning natijasida ayol uchun muhim qadriyat aynan uning jismoniy jozibadorligi ekanligi haqidagi stereotip

mustahkamlanadi. Shu munosabat bilan hatto ayolning axloqiy fazilatları ko'pincha uning o'lchami, bo'yi, yurishi va qiyofasi umummaqbul qilingan idealga javob berish-bermasligiga qarab baholanadi.

Tahlil va natijalar. Biz ushbu maqolada ayollardagi tana Men obrazining birlamchi o'rganilish tomonlarini turli rus olimlari talqinida ko'rib chiqdik, hamda ushbu mualliflar tadqiqotlarida ishlab chiqilgan fenomenal atamaları tahlil sifatida bayon etamiz. Bundan tashqari ba'zi manbalarda mualliflarning fikricha yuz, vazn, bo'y, tana tuzilishi, tana mutanosibligi xususiyatlariga munosabat ayolning o'ziga bo'lgan munosabatlari, o'zini his qilishi va o'zining o'ziga xosligi, adekvatligi va o'zini qabul qilishini boshdan kechirishi bilan chambarchas bog'liq. Shu bilan birga, ko'plab ayollarda tana qiyofasidan norozilik sababi haqiqiy nomutanosiblik yoki nuqsonlarda emas, balki kognitiv tuzilmalar va o'z tashqi ko'rinishi haqidagi tasavvurlarda yashiringan. Aytish mumkinki, bu tasavvurlar va kognitiv tuzilmalarning o'zi umumiyroq yaxlitlikka - o'ziga nisbatan obyektli ustanovkaga mos keladi. Agar ayolda beqaror yoki past o'zini o'zi baholash, o'ziga ishonchsizlik, yuqori darajadagi xavotir va boshqa muammolar bo'lsa, uning tana Men obraziga kirgan

standartdan konstitutsiyaviy yoki jismoniy og'ishlar og'riqli kechinmalarni keltirib chiqarishi mumkin. Biroq, o'zini past baholash, yuqori xavotirlanish o'z tana "Men"ining nostandartligini anglash natijasi bo'lishi mumkinligi ham muhim ahamiyatga egadir. Bu holatni N.I.Semechkino zamonaviy jamiyatda kuzatilayotgan o'z-o'zini anglashda tana Men obraziga favqulodda muhim o'rin berilganda eng ehtimoliy holdir degan fikrni bildiradi.

Ko'rinib turibdiki, ayolning jozibadorligini tashqi ko'rinish prizmasi orqali baholash nafaqat ayolning o'zi uchun salbiy psixologik oqibatlarining yuzaga kelishiga olib keladi, balki go'zallik tushunchasining "tashqi" va "ichki" tarkibiy qismlarining birligi sifatidagi talqinlariga zid keladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, M.V. Boloxova o'z tadqiqot manbalarida o'z tashqi ko'rinishidan qoniqmaslikning optimal (ahamiyatsiz) darajasi ayolni jismoniy rivojlanishga va tanani jismoniy me'yorda ushlab turishga undaydi, ammo haqiqiy Men (jismoniy Menning haqiqiy obrazi) va ideal Men (jismoniy Menning istalgan, ideal obrazi) o'rtasidagi sezilarli tafovutlar turli xil salbiy oqibatlarga olib keladi - psixologik noqulaylikdan tortib, depressiya va jismoniy salomatlik buzilishlarigacha.

ADABIYOTLAR

1. Алмазова, С.Л. Теоретический анализ проблемы изучения образа тела как компонента «Я-концепции» личности / С.Л. Алмазова // Психология телесности: теоретические и практические исследования. - 2009. - №6. - С. 112-125.
2. Богданова, М.А. Становление образа телесного я как проблема рождения личности / М.А. Богданова // Психология телесности: теоретические и практические исследования. - Пенза, 2009. - С. 47-59.
3. Газарова, Е.Э. Психология телесности / Е.Э. Газарова. - М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. - 192 с.
4. Дурнева, М.Ю. Влияние социокультурных стандартов привлекательности на формирование отношения к телу и пищевого поведения у девушек подросткового и юношеского возраста / М. Ю. Дурнева, Т. А. Мешкова // Психологическая наука и образование. - М., 2013. - No2. - С. 25-34.
5. Заржицкая, О.А. Социально-психологический анализ телесности: возможности и перспективы / О.А. Заржицкая // Психология телесности: теоретические и практические исследования. - 2009. - №6. - С. 87-101.
6. Карабина, Ю.С. Эталон физической привлекательности как социокультурный фактор образа телесного Я у женщин / Ю.С. Карабина // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. - 2014. - No 16. - С. 144-148.
7. Алмазова, С.Л. Теоретический анализ проблемы изучения образа тела как компонента «Я-концепции» личности / С.Л. Алмазова // Психология телесности: теоретические и практические исследования. - 2009. - №6. - С. 112-125.
8. Баранская, Л.Т., Татаурова, С.С. Образ тела как предиктор нарушения адаптации молодежи в социальной среде / Л.Т.Баранская, С.С. Татаурова // Молодое поколение XXI века: Актуальные проблемы социально- психологического здоровья. М.: «ИГРА». - 2009. - No11. - С. 331-345.
9. Богданова, М.А. Становление образа телесного я как проблема рождения личности / М.А. Богданова // Психология телесности: теоретические и практические исследования. - Пенза, 2009. - С. 47-59.
10. Гавриленко, А.А. Образ физического Я как структурная составляющая Я- концепции: автореф. дис. ... канд. псих. наук / А.А.
11. Гавриленко. - ИСУП Государственного университета управления. - М., 2013. - 18 с.